

SLUŽBENE DEFINICIJE RURALNIH I URBANIH PODRUČJA: PRIMJERI IZ SVIJETA

ALEKSANDAR LUKIĆ

Pojam *ruralnost* kao i sve na njemu temeljene sintagme, od kojih su najčešće *ruralni prostor* i *ruralna područja*, otvorena su pitanja ovisna o nizu čimbenika i okolnosti. Tko propituje ruralnost (npr. znanstvenik ili birokrat), *u koju svrhu* (npr. znanstveno istraživanje ili promocija ruralnog turizma), *gdje* (npr. u gusto naseljenoj i visoko urbaniziranoj Nizozemskoj ili rijetko naseljenoj Norveškoj) i *kada* se o njoj govori (npr. danas ili sredinom 20. stoljeća) neki su od važnijih elemenata koji utječu na odgovor što smatramo ruralnim, a što urbanim. U nizu mogućnosti, službene definicije, poput onih korištenih u popisima stanovništva ili u međunarodnim organizacijama, geografima su blizak te vrlo zanimljiv i indikativan način istraživanja složenih i višeslojnih odnosa između ruralnog i urbanog.

UVOD - MOZAIČNOST POGLEDA NA RURALNOST

Pojam *ruralno* danas doista može značiti mnogo toga. Statističari i znanstvenici će primjerice nizom modela pokušati diferencirati urbana, ruralna te mješovita, prijelazna naselja. Poljoprivrednici će svoj životni prostor, svoju ruralnost tumačiti kao agrarna područja u cilju izdvajanja što više sredstava za poljoprivredu. Ekolozi će ruralni prostor shvaćati kao tampon zonu koja osigurava regenerativni okoliš nužan za ekološku ravnotežu. Turistički djelatnici će, u namjeri da oblikuju i na tržištu prodaju svoj proizvod,

stvarati slike ruralne idile - mjesta idealnog za odmor i rekreaciju. Osim toga, predodžbe o ruralnim područjima svakodnevno se stvaraju i prenose putem kulture i medija - književnosti, likovne umjetnosti, filma, glazbe, potičući čitav niz različitih percepcija područja izvan međa grada i njegove urbanizirane okolice. Drugim riječima, pojam *ruralno* danas je uvelike ovisan o diskursu – načinu razumijevanja i tumačenja svijeta.

Pojam *ruralno*, smatra sociolog Marc Mormont, pojavio se u 1920-im i 1930-im godinama kako bi se definirala ključna obilježja ruralnog društva u vrijeme kada su

seoska područja prolazila veliku ekonomsku i socijalnu transformaciju pod utjecajem urbanizacije i industrijalizacije (prema Woods, 2005, 4). Od tada do danas njegovo značenje i tumačenje se mijenjalo, od prvih dihotomijskih modela konceptualizacije odnosa sela i grada, preko ruralno-urbanog kontinuuma te čak i negacije ruralnog kao analitičke kategorije prostora, do početka 21. stoljeća i ruralnosti kao koncepta čije razumijevanje ovisi kako o njegovoj materijalnoj, tako i onoj zamišljajnoj, socijalno konstruiranoj dimenziji.

Jedan od mogućih i geografima bliskih načina shvaćanja odnosa ruralnog i urbanog širom svijeta svakako su definicije koje se primjenjuju prilikom popisa stanovništva i sličnih statističkih istraživanja. Usprkos svim nedostacima, o kojima će biti više riječi u nastavku, one pružaju zanimljivu mogućnost za propitivanje kako samog pojma ruralnosti tako i regionalnih razlika u zastupljenosti urbanog i ruralnog.

U ovom će članku biti analizirane dvije skupine službenih definicija: 1. definicije koje se za diferencijaciju urbanih i ruralnih područja koriste u 93 države, te 2. definiciju koju je za svoje statističke potrebe razvila Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD), i koja se smatra relevantnom u nizu međunarodnih komparacija. Cilj analiza je izlučivanje ključnih kriterija, pokazatelja ruralnosti/urbanosti i njihova klasifikacija u skupine, te razmatranje učestalosti njihova korištenja. Dobiveni rezultati uspoređuju se sa sličnim suvremenim analizama. Poseban naglasak stavljen je na razumijevanje logike stvaranja definicija, nužnosti njihova promatranja u širem kontekstu i pozornosti prilikom njihova korištenja s obzirom na prepoznata ograničenja.

VRSTE DEFINICIJA RURALNIH PODRUČJA

S obzirom na namjenu, odnosno područje interesa, mogu se izdvojiti dvije osnovne skupine definicija ruralnog prostora. Prvu čine *službene definicije*, koje obuhvaćaju: 1) *upravne definicije* ruralnog, 2) *popisne definicije* te 3) *ostale službene definicije*. Službenim definicijama ruralnog možemo smatrati one koje su donesene ili priznate od vlasti odnosno imaju vrijednost ozakonjene činjenice. One su dio političkog diskursa jer su ne samo donesene od vlasti, nego su često izravno ili neizravno instrumentalizirane u raznim odnosima političke moći i interesa za ostvarivanje određenih ciljeva. Drugu skupinu čine *definicije za znanstvene svrhe* koje su dio akademskog diskursa i iako često čine podloge za oblikovanje službenih definicija, o njima s obzirom na tematiku članka ovdje neće biti riječi.¹

Upravnim definicijama u pravilu se određuju administrativni gradovi ili gradska područja. Implicitno sve se ostalo, barem na službenoj razini u nekim državama, smatra ruralnim. To svoju potvrdu posebno dobiva u zemljama koje pri popisu stanovništva administrativnu definiciju urbanih i ruralnih područja koriste kao jedinu osnovu diferenciranja gradskog i seoskog stanovništva, određivanja stupnja urbanizacije i slično. A takvih nije malo, štoviše vidljiv je trend porasta država koje se u popisnim definicijama ruralnog oslanjaju isključivo na upravne kriterije. Prema provedenoj analizi popisnih definicija u 93 države, čak 31 za diferenciranje gradskih i ostalih područja koristi samo upravne definicije. U Hrvatskoj također postoji duga tradicija određivanja upravnih gradova temeljem zakonskih akata. Po važećem hrvatskom zakonodavstvu, (upravni)

grad je „jedinica lokalne samouprave u kojoj je sjedište županije te svako mjesto koje ima više od 10.000 stanovnika“. Također, gradom se može utvrditi i naselje s manje od 10.000 stanovnika, ako za to postoje posebni razlozi (povijesni, gospodarski, geoprometni).²

Uređena društva već više od stoljeća provode, na službenoj razini, distinkciju između ruralnog i urbanog. Događa se to u pravilu svakih deset godina, pri popisu stanovništva.³ *Popisne definicije* stoga su još jedna vrsta operacionaliziranja pojma ruralno i urbano u službene svrhe. Popisne definicije ponekad se temelje na upravnim definicijama. Tako su i u Hrvatskoj pri popisu stanovništva 2001. naselja diferencirana temeljem administrativnog statusa, kao pripadajuća jedinicama lokalne samouprave sa statusom upravnog grada ili općine.⁴

Treću skupinu službenih definicija čine sve koje državne i ostale institucije donose u cilju provedbe mjera i programa ovisnih o nekom aspektu ruralnosti pa je stoga potrebno precizno određenje ruralnih područja (*ostale službene definicije*). U njihovo kreiranje često su uključeni znanstvenici. U Velikoj Britaniji je procijenjeno da postoji čak tridesetak različitih definicija ruralnih područja koje koriste različite državne institucije; vlada SAD-a koristi devet različitih definicija (Woods, 2005). Kod nas kao primjer ostalih službenih definicija možemo istaknuti *Program prostornog uređenja Republike Hrvatske* u kojem je prostor tipologiziran u tri kategorije: gradska područja (12 posto naseljenog teritorija RH i 63 posto ukupnog st.), prijelazna, gradsko-seoska područja (27 posto naseljenog teritorija i 16 posto ukupnog st.) i seoska tj. ruralna područja (61 posto naseljenog teritorija i 21

posto ukupnog stanovništva) (Salaj, 1999). Za njihovo diferenciranje korišten je model s više socio-ekonomskih varijabli. U tekstu predstavljena OECD-ova klasifikacija također se može smatrati primjerom *ostalih službenih definicija*.

POPISNE DEFINICIJE - RURALNO I URBANO U SLUŽBENIM DEFINICIJAMA SVJETSKIH DRŽAVA I UJEDINJENIH NARODA

Za analizu popisnih definicija ruralnih i urbanih područja u različitim državama svijeta, nakon razmatranja više različitih izvora, kao najpogodniji je izabran Demografski godišnjak Ujedinjenih naroda, posebno metodološke napomene u kojima se detaljno navode postupci prikupljanja i sređivanja podataka iz država članica (UN, 2008). Uz niz ostalih razloga, najvažniji je bio činjenica da su Ujedinjeni narodi jedina međunarodna organizacija koja već više desetljeća objavljuje podatke o udjelu urbanog i ruralnog stanovništva u ukupnoj populaciji (podaci postoje od 1950.).

Analizirane su definicije koje služe diferenciranju urbanih i ruralnih područja iz ukupno 93 različite države, a koriste se pri objavljivanju rezultata popisa stanovništva. Daleko od toga da su metode i sama teorijska polazišta kategorizacije stanovništva i naselja pri popisu izuzeti od svih spomenutih poteškoća i da je statistika pronašla neko univerzalno rješenje, ali u tom temeljnom nacionalnom inventaru, svojevrsnoj osobnoj iskaznici svake suverene države, podjela na ruralno i urbano prisutna je u većini zemalja svijeta.⁵ Sve su zemlje klasificirane prema kriteriju (ili kombinaciji više njih) koji je dominantan u izdvajanju urbanih područja u njima.

Prije analize osvrnimo se na ključne metodološke razlike i ograničenja definicija koja ističu i priređivači publikacija u kojima se iznose podaci o udjelima urbanog i ruralnog stanovništva (a istraživač ih postaje itekako svjestan u ovakvim analizama).

1. U većini službenih nacionalnih popisnih definicija koje UN koristi u analizi udjela urbanog i ruralnog stanovništva, potonje se shvaća kao reziduum urbanog, odnosno neurbano stanovništvo.⁶ To ima izravne implikacije na sve oblike naselja prijelaznih obilježja (urbaniziranih i sl.) koja su dakle uključena ili u urbana ili u ruralna, prema različitim kriterijima.

2. Postoje znatne razlike u nacionalnim definicijama urbanih i ruralnih područja. Određivanje područja kao urbanog ili ruralnog usko je povezano s historijskim, političkim, kulturnim i administrativnim obilježjima i stoga proces razvoja zajedničke definicije ide vrlo polako (UN, 2008).

3. Postoje države koje nemaju popisnu definiciju urbanih i ruralnih područja (25 država) ili pak cijelu populaciju smatraju urbanom (6 država) (Warah, 2006). U nekim slučajevima UN procjenjuje udjele urbanog i ruralnog stanovništva putem uzorka ukupne populacije.

4. Danas korištene definicije ruralnog i urbanog često ne održavaju izvornu namjeru diferenciranja. Kriteriji koji su nekada prihvaćeni temeljem administrativnih podjela (a većina ih je takva) postaju fiksni i otporni na promjene. Zbog toga usporedba podataka u određenom vremenskom razdoblju postaje dodatno otežana, jer su definicije zastarjele (UN, 2008).

5. U slučaju da definicija sadrži administrativne jedinice nastojala se zadržati terminologija određene države ili područja. Zbog

te različitosti u terminologiji može se učiniti da su kriteriji izdvajanja među državama i područjima različiti nego što u stvarnosti doista jesu. S druge pak strane, isti ili slični pojmovi, na primjer grad, selo, distrikt, koriste se u brojnim državama i područjima, ali mogu imati različito značenje (UN, 2008).⁷

6. I konačno, nacionalne popisne definicije urbanog i ruralnog preuzete iz Demografskog godišnjaka UN-a za mnogo država samo su neke od postojećih službenih nacionalnih definicija, koje se u nekim slučajevima međusobno razlikuju. U Godišnjaku se izrijekom navodi da su tu korištene definicije namjerno kratke i što sažetije (UN, 2008, tab. 6, str. 1).

Usprkos svim tim nedostacima, statistika o urbanom i ruralnom stanovništvu korisna je u opisivanju razlika unutar populacije države ili područja, a raznolikost koja proizlazi iz definicija otkriva, barem dijelom, njihovu uvjetovanost prirodno-geografskim, društvenim, historijskim, političkim, kulturnim i administrativnim značajkama pojedine države i već je stoga geografski zanimljiva tema.

Prepoznato je pet temeljenih kriterija koji su korišteni u diferenciranju urbanih i ruralnih naselja: a) veličina naselja (broj stanovnika ili stanova), b) gustoća naseljenosti, c) administrativni status, d) socio-ekonomska struktura i mobilnost stanovništva te e) urbana infrastruktura i morfološka obilježja naselja.

VELIČINA NASELJA (BROJ STANOVNIKA ILI STANOVA)

Veličina naselja, izražena brojem stanovnika ili puno rjeđe brojem stanova, najčešće je korišten kriterij službenih nacionalnih klasifikacija urbanih i ruralnih područja.⁸ Upotrebljava se dvojako, kao jedini indikator ili

pak u kombinaciji s drugim pokazateljima. U provedenoj analizi čak 59 država diferencira urbani i ruralni prostor temeljem veličine naselja, tj. brojem stanovnika (odnosno u znatno manjoj mjeri brojem stanova). Od toga 40 država koristi kombinaciju broja stanovnika i ostalih varijabli, 15 država rabi isključivo broj stanovnika, a samo Peru kao varijablu za izdvajanje urbanog od ruralnog koristi broj stanova (tab. 1).

Dobiveni rezultati u suglasju su sa sličnim istraživanjima. Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD), čija se metodologija za klasifikaciju urbanih i ruralnih područja danas smatra jednom od referentnih pristupa toj problematici (iako ne bez nedostataka), provela je 1994. komparativnu analizu definicija ruralnih područja u 24 dr-

žave, koja je pokazala da je broj stanovnika bio daleko najdominantniji faktor diferencijacije ruralnih i urbanih područja, jednako kao i pri istraživanju za potrebe revizije definicije urbanih i ruralnih područja Engleske i Walesa provedenom 2001. (The Countryside Agency, 2001). Broj stanovnika pokazao se u vrhu učestalosti korištenja i u nedavno provedenoj analizi definicija urbanih područja na temelju UN-ovih statističkih podataka (Warah, 2006). Prema rezultatima tog istraživanja, 100 svjetskih država definira grad prema broju ili gustoći stanovnika, uz minimalan broj stanovnika gradskog naselja koji se kreće od otprilike 200 do 50.000; 57 država koristi taj kriterij kao jedini za diferenciranje urbanih i ruralnih naselja.⁹

Tab. 1. Primjeri država koje u definiciji urbanih područja koriste broj stanovnika ili stanova kao jedini kriterij

Broj stanovnika ili stanova			
Etiopija: Lokaliteti sa 2000 i više stanovnika.	Liberija: Lokaliteti sa 2000 i više stanovnika.	Senegal: Aglomeracija sa 10.000 ili više stanovnika.	
Kuba: Stanovništvo koje živi u koncentracijama sa 2000 ili više stanovnika.	Grenland: Lokaliteti sa više od 200 stanovnika.	Meksiko: Lokaliteti sa 2500 i više stanovnika.	Peru: Centri naseljenosti s 100 ili više stanova.
Argentina: Centri naseljenosti sa 2000 i više stanovnika.	Bolivija: Lokaliteti sa 2000 ili više stanovnika.	Venezuela: Centri sa 1000 i više stanovnika.	
Turska: Naselja sa 20.001 stanovnikom i više.	Češka: Lokaliteti s više od 2000 stanovnika.	Island: Lokaliteti sa 200 ili više stanovnika.	Španjolska: Lokalitet sa 2000 ili više stanovnika.
Velika Britanija: Naselja sa 10.000 i više stanovnika.	Bahrein: Komune i sela sa više od 2500 stanovnika.		

Izvor: UN, 2008

GUSTOĆA NASELJENOSTI

Gustoća naseljenosti, barem teorijski, spada u relativno često korištene kriterije diferenciranja urbanih i ruralnih naselja, ali za razliku od, na primjer, broja stanovnika ili pak administrativnog statusa naselja, koji se ponekad koriste kao jedini kriteriji diferencijacije, u našem uzorku nismo pronašli primjer države koja u definiciji urbanog/ruralnog korištene pri popisu stanovništva koristi isključivo tu varijablu. Među analiziranim državama šest je onih koje koriste gustoću stanovništva kao jedan od pokazatelja gradskog odnosno seoskog karaktera naselja, što je manje od očekivanog. No, budući da je uzorak analiziranih država određen dostupnošću podataka, moguće je da je takva zastupljenost posljedica upravo toga. Sjedinjene Američke Države i Kanada koriste kombinaciju broja i gustoće stanovništva, što ukazuje na specifičnu strukturu disperzne naseljenosti uvjetovane velikim prostranstvima. U Kini se gradsko područje diferencira kombinacijom administrativnog,

zakonski dobivenog statusa s gustoćom stanovništva. Već spomenuta istraživanja s kojima uspoređujemo podatke dobivene analizom ističu puno veću važnost gustoće stanovništva kao kriterija, stavljajući ga na drugo mjesto po važnosti (The Countryside Agency, 2001) ili ga promatraju zajedno s brojem stanovnika ističući pritom važnost skupine demografskih kriterija (Warah, 2006).

ADMINISTRATIVNI STATUS

Administrativni status kao kriterij međusobne distinkcije ruralnih i urbanih područja spada u skupinu češće zastupljenih i važnih pokazatelja, i to posebno stoga što je uz broj stanovnika/stanova jedini koji se samostalno koristi za diferencijaciju ruralnih i urbanih područja. Popisne definicije koje se temelje na tom kriteriju jednostavno preuzimaju zakonom određena gradska područja, a sva ostala, u pravilu, smatraju ruralnima. Logika korištenja administrativnog statusa kao indikatora čini se jasnom: u njemu se stječu brojni kriteriji bitni za diferencijaciju,

Tab. 2. Primjeri država koje u definiciji urbanih područja koriste gustoću naseljenosti i broj stanovnika kao kriterij

Broj stanovnika i/ili gustoća naseljenosti	
<p>SAD, Portoriko, Sjeverni Marijanski Otoci: Aglomeracije sa 2500 i više stanovnika, u načelu s gustoćom stanovništva od 1000 st na kvadratnu milju tj. 386 st/km². Dva tipa urbanih područja: urbanizirana područja sa 50.000 ili više stanovnika i urbani klasteri između 2500 i 50.000 stanovnika.</p> <p>Napomena: Ista ili vrlo slična definicija primjenjuje se i u sljedećim teritorijama: Američka Samoa, Djevičanski Otoci, Guam.</p> <p>(Od popisa 2000. na Američkoj Samoju, Djevičanskim Otcima i Sjevernim Marjanskim Otcima nema urbanih područja).</p>	<p>Kanada: Mjesta sa 1000 ili više stanovnika i gustoće od 400 ili više st/km².</p>

Tab. 3. Primjeri država koje u definiciji urbanih područja koriste administrativni status naselja kao jedini kriterij

Administrativni status			
Burundi: komuna Bujumbura	Egipat: Governati Kaira, Aleksandrije, Port Saida, Ismailije, Sueza, pogranični governati te centri distrikata (Markaz).	Malavi: Svi gradski okruzi i planska gradska područja te svi centri distrikata.	Mauricijus: Administrativni grad, gradsko područje određeno granicom lokalne jedinice.
Niger: Glavni grad, glavni gradovi departmana i distrikata.	Južna Afrika: Mjesta s nekim oblikom lokalne uprave.	Svaziland: Lokaliteti proglašeni urbanima.	Tunis: Stanovništvo koje živi u komunama.
Tanzanija: 16 službeno proglašanih gradskih okruga.			
Gvatemala: Općina departmana Gvatemala i službeno priznati centri ostalih departmana i općina.	Haiti: Administrativni centri komuna.	Kostarika: Administrativni centri kantona.	Dominikanska Republika: Administrativni centri općina i općinskih distrikata, od kojih neki uključuju suburbane zone ruralnog karaktera.
Brazil: Urbane i suburbane zone administrativnih centara općina i distrikata.	Salvador: Administrativni centri općina.	Ekvador: Glavni gradovi provincija i kantona.	
Paragvaj: Gradovi i administrativni centri departmana i distrikata.	Surinam: Distrikti Paramaribo i Wanica.	Čile: Centri naseljenosti koji imaju jasne urbane karakteristike kao što su određene javne i upravne funkcije.	
Cipar: Urbana područja su ona koja su tako određena lokalnim planom upravljanja.	Iran: Svaki distrikt s općinom.	Maldivi: Male, glavni grad.	Mongolija: Glavni grad i centri distrikata.
Pakistan: mjesta s nekim oblikom uprave vlasti, općinskim, gradskim, kantonalnim vijećem, upravom i sl.	Šri Lanka: Urbana područja čine sva općinska i gradska područja.	Tajland: Općinska područja.	Vijetnam: Urbana područja obuhvaćaju unutrašnje zone gradskih distrikata, gradske četvrti i gradove. Sve ostale lokalne administrativne jedinice (komune) pripadaju ruralnim područjima.
Bugarska: Gradovi, odnosno lokaliteti zakonski proglašeni urbanima.	Finska: Urbane komune. 1970: Lokaliteti.	Mađarska: Budimpešta i svi zakonom proglašeni gradovi.	
	Vanuatu: Luganville centar i Vila urban.		

Tab. 4. Primjeri država koje u definiciji urbanih područja koriste kombinaciju administrativnog statusa naselja te demografske pokazatelje kao kriterij

Broj ili gustoća stanovnika ili stanova + administrativni status			
Ekvatorijalna Gvineja: centri distrikata i lokaliteti s više od 300 stanova i/ili s više od 1500 stanovnika.	Komori: Administrativni centri prefektura i lokaliteti sa 5000 ili više stanovnika.	Sudan: Lokaliteti administrativne i/ili trgovačke važnosti ili s više od 5000 st.	
Kina: Gradovima se smatraju administrativne jedinice koje obuhvaćaju središte grada, i to onih gradova koje je proglasilo državno vijeće. U slučaju distrikata takvim gradskim administrativnim jedinicama smatra se cijelo administrativno područje distrikta ako je gustoća stanovništva 1500 stanovnika po km ² ili više; ako je gustoća stanovništva manja, onda se gradskom administrativnom jedinicom smatraju upravno središte i ostali dijelovi grada te ulice pod izravnom gradskom upravom. Gradski distrikt s gustoćom stanovništva manjom od 1500 st/km ² kao i grad bez upravne funkcije distrikta smatraju se gradskim administrativnim jedinicama ako su se izgrađenom urbanom zonom spojili sa službeno proglašenim susjednim gradskim naseljem.			
Južna Koreja: Za procjenu, mjesta sa 50.000 ili više stanovnika. Za popis, podaci se dobivaju na temelju nižih administrativnih jedinica kao što su Dongs (pretežito urbana područja) i Eups ili Myeons (ruralna područja).	Malezija: Službeno proglašena područja sa 10.000 i više stanovnika.	Sirija: Gradovi, Mohafaza i Mantika centri, i zajednice s više od 20.000 stanovnika.	
Grčka: Stanovništvo općina i komuna u kojima najveći centar ima 10.000 ili više stanovnika. Uključuje i stanovništvo 18 urbanih aglomeracija, definiranih popisom 1991. godine: Velika Atena, Solun, Patra, Iraklion, Volos, Chaina, Irrannia, Chalkida, Agrino, Kalamata, Katerini, Kerkyra, Salamina, Chios, Egio, Rethymno, Ermoupolis i Sparta.	Albanija: Gradovi i ostali industrijski centri s više od 400 stanovnika	Irska: Gradovi uključujući predgrađa s 1500 i više stanovnika.	
Švicarska: Komune sa 10.000 ili više stanovnika, uključujući prigradska naselja.	Novi Zeland: Svi gradovi, i borough, gradski distrikti, gradski okruzi i gradovi u ruralnom prostoru sa 1000 ili više stanovnika.		

Izvor: UN, 2008

na primjer broj stanovnika, funkcije centraliteta, morfološka obilježja i dr., a osjetljiv je i na historijski i kulturno uvjetovane elemente urbanosti/ruralnosti. Glavni problem pojavljuje se kad administrativne granice lokalne jedinice koja se zakonski smatra gradskom, obuhvaćaju ne samo urbano naselje, nego i ostala naselja prijelaznih obilježja te ruralna.¹⁰ U statistikama se u pravilu sve stanov-

ništvo takve lokalne jedinice smatra gradskim. Upravo je zbog toga taj kriterij i posebno nezgodan i opasan u analizi i komparaciji kategorija prostora. Jer, dok se ostali kriteriji temelje na ipak teorijski osnovanim (ili barem iskustvenim) distinkcijama urbanog i ruralnog (broj i gustoća stanovnika, udio poljoprivrednog stanovništva, morfološka obilježja i sl.), administrativni kriterij podložniji

je vrlo proizvoljnim tumačenjima i shvaćanjima. Dakle, iako bi administrativni kriterij u pravilu trebao biti ozakonjeni izraz ostalih spomenutih kriterija i olakšati diferencijaciju prostora, zbog navedenih problema potreban je oprez. Analiza je pokazala da ga koristi čak 60 analiziranih država u popisnim definicijama urbanih područja, a od toga ih se više od pola (31) oslanja isključivo na njega (tab. 3). Mnoge države poimence navode imena naselja koja se smatraju gradskima, a to su glavni grad te ostala središta regionalne vlasti (sjedišta distrikata, provincija i sl.).

Ovi su rezultati u skladu s istraživanjem temeljenim na istom izvoru podataka (metodološkim osnovama koje koristi UN, a temelje se na nacionalnim popisnim definicijama) prema kojemu najviše analiziranih država,

105, izdvaja gradove temeljem administrativnih kriterija, određujući gradsko područje granicom jedinice lokalne uprave; 83 države koriste isključivo taj kriterij za diferenciranje urbanih i ruralnih naselja (Warah, 2006). No, razlikuju se od preostala dva istraživanja koja administrativni kriterij stavljaju na zadnje mjesto po zastupljenosti (The Countryside Agency, 2001).

SOCIO-EKONOMSKA STRUKTURA I MOBILNOST STANOVNIŠTVA

Udio stanovništva u pojedinim ekonomskim djelatnostima rjeđe je zastupljen kriterij izdvajanja urbanih i ruralnih naselja. Zasniva se na, nekada, jednoj od temeljnih razlika između grada kao lokacije djelatnosti sekundarnog i tercijarnog sektora i sela kao prostora primarnih djelatnosti, prije svega poljoprivrede. Koristi se u kombinaciji s

Tab. 5. Primjeri država koje u definiciji urbanih područja koriste kombinaciju broja stanovnika i socio-ekonomske strukture kao kriterij

Broj stanovnika + socio-ekonomska struktura stanovništva			
Bocvana: aglomeracija sa 5000 ili više stanovnika u kojoj je najmanje 75 posto ekonomski aktivnog stanovništva zaposleno izvan poljoprivrede.	Zambija: Lokaliteti sa 5000 ili više stanovnika, većina kojih ovisi o nepoljoprivrednim djelatnostima.	Izrael: Sva naselja s više od 2000 stanovnika, izuzev onih u kojima najmanje trećina domaćinstava, u kojima ima zaposlenih članova, zarađuje za život u poljoprivredi.	

Izvor: UN, 2008

Tab. 6. Primjeri država koje u definiciji urbanih područja koriste kombinaciju administrativnog statusa naselja, broja stanovnika i socio-ekonomske strukture kao kriterij

Administrativni status + broj stanovnika + socio-ekonomska struktura
Armenija, Azerbajdžan, Bjelorusija, Estonija, Gruzija, Kazahstan, Kirgistan, Latvija, Moldavija, Rusija, Tadžikistan, Turkmenistan, Ukrajina i Uzbekistan:
Gradovi i urbani lokaliteti, koji su taj status zakonski stekli obično temeljem broja stanovnika i dominacije poljoprivrednog, ili broja ukupnog nepoljoprivrednog stanovništva.

Izvor: UN, 2008

ostalim pokazateljima, u pravilu s brojem stanovnika. U provedenoj analizi koristilo ga je 17 država podijeljenih u dvije skupine. U prvoj su Bocvana, Zambija i Izrael, dok drugu, veću skupinu (14) čine gotovo sve države bivšeg Sovjetskog Saveza. Taj se kriterij po učestalosti korištenja pozicionira iza demografskih kriterija i kod sva tri preostala istraživanja (The Countryside Agency, 2001; Warah, 2006).

URBANA INFRASTRUKTURA I MORFOLOŠKA OBILJEŽJA

Posljednja skupina indikatora uglavnom obuhvaća „urbana“ obilježja naselja, prije svega u kontekstu materijalne infrastruk-

ture (ulice, vodovodni i odvodni sustavi, električna rasvjeta). Ti se indikatori ne koriste samostalno, nego isključivo u kombinaciji s brojem stanovnika, i zastupljeni su u najmanje analiziranih država (5). Radi se o latinoameričkim državama te Indoneziji. U Francuskoj, koja je izuzetak u toj kategoriji, u kombinaciji s brojem stanovnika ne koriste se pokazatelji razvijenosti infrastrukture, nego morfološke značajke – udaljenost između stambenih objekata (tab. 8). U ostalim istraživanjima urbana infrastruktura također je u skupini rjeđe korištenih pokazatelja (The Countryside Agency, 2001; Warah, 2006).

Tab. 7. Primjeri država koje u definiciji urbanih područja koriste kombinaciju broja stanovnika, osnovnih urbanih obilježja (i administrativnog statusa naselja) kao kriterij

Broj stanovnika + „osnovna urbana obilježja“ (+ administrativni status)			
Honduras: Lokaliteti sa 2000 i više stanovnika koji imaju osnovne urbane karakteristike.	Panama: Lokaliteti sa 1500 ili više stanovnika koji imaju osnovne urbane karakteristike. Od 1970. lokaliteti sa 1500 i više stanovnika s urbanim obilježjima kao što su ulice, vodovodni i odvodni sustavi, električna rasvjeta.	Nikaragva: Administrativni centri općina i lokaliteta sa 1000 i više stanovnika s ulicama i električnom rasvjetom.	Indonezija: Mjesta s urbanim obilježjima.

Izvor: UN, 2008

Tab. 8. Primjeri država koje u definiciji urbanih područja koriste kombinaciju broja stanovnika i morfološka obilježja kao kriterij

Broj stanovnika + morfološka obilježja
Francuska: Komune koje obuhvaćaju aglomeracije s više od 2000 stanovnika koji žive u kontinuiranom nizu stambenih objekata ili u nizu s ne više od 200 metara između njih. Također sve komune u kojima je većina stanovnika dijelom veće aglomeracije takvih obilježja.

Izvor: UN, 2008

**KOMPLEKSNIJE KOMBINACIJE KRITERIJA
IZDVAJANJA URBANIH I RURALNIH
PODRUČJA (4 I VIŠE KRITERIJA)**

Među analiziranim popisnim definicijama urbanih i ruralnih naselja posebnu pozornost privlače one iz Indije, Japana, Litve i Nizozemske. Sve, za razliku od dosadašnjih definicija s najviše tri kriterija, kombiniraju najmanje četiri različita indikatora, i to uglavnom broj stanovnika (i gustoću stanovništva), socio-ekonomsku strukturu,

morfološka obilježja (gustoća izgrađenosti) i administrativni status. One su očito izraz težnje da se u definiciji obuhvati što više dimenzija urbanog/ruralnog koje je moguće kvantificirati.

OSTALI KRITERIJI

U ovoj skupini izdvojene su četiri države koje nisu svrstane ni u jednu kategoriju jer su kriteriji nedovoljno precizni ili različiti od većine korištenih.

Tab. 9. Primjeri država koje u definiciji urbanih područja koriste četiri ili više kriterija

Kombinacija četiri ili više kriterija	
Litva: Urbano stanovništvo obuhvaća ono koje živi u gradovima, naseljenim mjestima s blizu sagrađenim objektima za stalno stanovanje i rezidencijalnim stanovništvom od više od 3000 stanovnika, od kojih dvije trećine od ukupno zaposlenih radi u industriji, javnim uslugama i poslovnom sektoru. U nekim gradovima broj stanovnika može biti manji od 3000 jer su oni već imali status grada prije stupanja na snagu trenutno važećeg zakona (srpanj 1994. godine).	Japan: Grad (shi) sa 50.000 ili više stanovnika, sa 60 posto ili više kuća koje su u glavnim izgrađenim područjima i 60 posto ili više stanovništva (aktivnog i uzdržavanog) u industriji, trgovini i ostalim urbano-baziranim djelatnostima. Alternativno, grad (shi) koji ima infrastrukturu i ostale uvjete određene prefekturnim zakonima također se smatra urbanim područjem.
Indija: Gradovi (mjesto s nekim oblikom upravne vlasti, općinskim, gradskim, kantonalnim vijećem, upravom i sl.), također i sva mjesta koja imaju 5000 i više stanovnika i gustoću naseljenosti ne manju od 1000 st na kvadratnu milju, odnosno 400 st/km ² , naglašeni urbani karakter i najmanje tri četvrtine odrasle muške populacije zaposlene izvan poljoprivrede.	Nizozemska: Urbana područja-općine sa 2000 i više stanovnika. Semiurbana: Općine s manje od 2000 stanovnika ali s više od 20 posto ekonomski aktivne muške populacije zaposlene u poljoprivredi te specifične rezidencijalne općine dnevnih migranata.

Izvor: UN, 2008

Tab. 10. Primjeri država koje u definiciji urbanih područja koriste ostale ili nedovoljno precizno definirane kriterije

Ostalo	
Urugvaj: Gradovi.	Kambodža: Gradovi.
Poljska: Gradovi i urbanizirani lokaliteti, na primjer naselja s industrijskim radnicima, naselja ribara, lječilišna mjesta.	Rumunjska: Gradovi, općine.

Izvor: UN, 2008

UČESTALOST KORIŠTENJA POJEDINIH KRITERIJA ZA DEFINIRANJE URBANIH I RURALNIH PODRUČJA U POPISNIM DEFINICIJAMA

Što zaključujemo na temelju provedene analize i usporedbe sa sličnim istraživanjima?

1. U službenim (popisnim i sličnim) definicijama urbanih odnosno ruralnih naselja koristi se pet temeljnih kriterija: a) veličina naselja (broj stanovnika ili stanova), b) gustoća naseljenosti, c) administrativni status, d) socio-ekonomska struktura i mobilnost stanovništva te e) urbana infrastruktura i morfološka obilježja naselja.

2. Broj stanovnika/stanova te administrativni status naselja jedina su dva indikatora koja se samostalno koriste za diferenciranje urbanih i ruralnih naselja. Svi ostali indikatori koriste se u kombinaciji s nekim drugim kriterijem, i to u najviše slučajeva upravo s dva spomenuta samostalno korištena kriterija. Zbog toga, usprkos činjenici da je u dva prijašnja istraživanja administrativni status pozicioniran kao najrjeđe korišteni indikator (tab. 11), zaključujemo kako su upravo broj stanovnika te administrativni status danas od najvažnijeg značenja u diferenciranju urbanog i ruralnog u službenim popisnim definicijama.¹¹

3. Ostali kriteriji, koji se ne koriste samostalno, nego u kombinaciji (ponekad i s diskriminatornom funkcijom), po učestalosti korištenja su:

- a) gustoća stanovništva;
- b) socio-ekonomska struktura stanovništva u pravilu iskazivana udjelom nepoljoprivrednog stanovništva ili zaposlenog u „urbano baziranim“ djelatnostima (industrija, usluge, trgovina i sl.);
- c) „urbana“ infrastruktura (popločane uli-

ce, vodovodni i odvodni sustavi, električna rasvjeta) ili morfološka obilježja (udaljenost između objekata, gustoća izgrađenosti i sl.).

4. Usporedbe radi, UN, ne govoreći o učestalosti pojedinih kriterija diferencijacije, navodi da postoje tri osnovna principa u tom postupku: 1) izdvajanje urbanih područja s obzirom na veličinu naselja; 2) izdvajanje upravnih centara administrativnih jedinica niže razine kao urbanih područja, a ostalih područja kao ruralnih; i 3) izdvajanje urbanih i ruralnih područja na nižim administrativnim razinama, temeljem kombinacije određenih obilježja, na primjer oblika lokalne vlasti, broja stanovnika ili udjela poljoprivrednog stanovništva.

5. I na kraju osvrt na vremensku rezistentnost kriterija korištenih za diferenciranje urbanog i ruralnog. Već je spomenuto englesko istraživanje ukazalo da postoji visok stupanj podudarnosti u ključnim kriterijima koje je za prostornu klasifikaciju koristio UN 1969., s onima koji su identificirani tim istraživanjem te onima proizašlima iz OECD-ove analize (The Countryside Agency, 2001). Isto je potvrdila novija analiza, s očito najviše analiziranih popisnih definicija (Warah, 2006) te u ovom članku predstavljena analiza na 93 države. Kriteriji popisnih definicija urbanog i ruralnog su tijekom proteklih 50-ak godina, dakle, ostali prilično slični, i po sadržaju i po učestalosti, uz napomenu da posljednje dvije analize ukazuju na sve veći značaj administrativnog statusa u definiranju urbanog i ruralnog. Kako to tumačiti? Mišljenja smo da već spomenute razlike u smanjivanju razlika u statistički mjerljivim veličinama urbanosti/ruralnosti (kao posljedica urbanizacije i sl.) dovode do situacije u kojoj se mjerodavnim službama čini opravdanije koristiti administrativni status kao bitan (a ponekad i jedini) kriterij.

Tab. 11. Usporedba učestalosti korištenja pojedinih kriterija za definiranje urbanih i ruralnih područja

<p>Klasifikacija kriterija za izdvajanje urbanih područja, prema indikatorima UN-a (1969.) (The Countryside Agency i dr., 2001) <i>(nije poznat broj analiziranih država, redoslijed prema učestalosti korištenja kriterija u definiciji, od češće do rjeđe korištenog)</i></p>	<p>Klasifikacija kriterija za izdvajanje ruralnih područja (OECD, 1994) <i>(pokazuje broj država koje koriste određeni kriterij; analizirane 24 države)</i></p>
<p>A) Broj stanovnika (administrativnog područja ili naselja)</p>	<p>A) Broj stanovnika u naselju – 14 Broj stanovnika administrativnog područja izvan konurbacije - 6 Broj stanovnika administrativnog područja – 8</p>
<p>B) Gustoća naseljenosti (stanovništvo) ili objekata za stanovanje</p>	<p>B) Gustoća naseljenosti – 7</p>
<p>C) Ekonomska aktivnost</p>	<p>C) Udio aktivnog poljoprivrednog stanovništva – 3 Odnos dnevnih imigranata i emigranata – 4</p>
<p>D) Ostale urbane značajke</p>	<p>D) Funkcije centraliteta/usluga – 2</p>
<p>E) Administrativni status</p>	<p>E) Administrativni status – 5</p>
<p>Kriteriji i metode izdvajanja gradova - pregled po državama (Warah, 2006) <i>(nije poznato koliko je država analizirano u ovom istraživanju, iako se iz konteksta izvornog teksta te broja država po kategorijama može zaključiti da su analizirane sve članice UN-a.)</i> Prema United Nations (1998.) Principles and Recommendations for Population and Housing Censuses i United Nations (2003.) World Urbanization Prospects: The 2003 Revision.</p>	<p>Kriteriji i metode izdvajanja gradova – pregled po državama (autorova analiza) <i>(93 države, definicije koje se koriste pri objavljivanju rezultata popisa stanovništva)</i> Vlastita analiza prema: Demografski godišnjak Ujedinjenih naroda za 2006. (UN, 2008).</p>
<p>105 država izdvaja gradove temeljem administrativnih kriterija, određujući gradsko područje granicom jedinice lokalne uprave; 83 države koriste isključivo taj kriterij za diferenciranje urbanih i ruralnih naselja.</p>	<p>60 država koristi administrativni status lokalne jedinice kao kriterij izdvajanja gradova; 31 država oslanja se isključivo na taj kriterij za diferenciranje urbanih i ruralnih naselja.</p>
<p>100 država definira grad prema broju ili gustoći stanovnika, uz minimalan broj stanovnika naselja koji se kreće od otprilike 200 do 50.000; 57 država koristi taj kriterij kao jedini za diferenciranje urbanih i ruralnih naselja.</p>	<p>59 država diferencira urbani i ruralni prostor temeljem veličine naselja, tj. brojem stanovnika (odnosno u znatno manjoj mjeri brojem stanova). Od toga 40 država koristi kombinaciju broja stanovnika i ostalih varijabli, a 15 država rabi isključivo broj stanovnika. 6 država koristi gustoću naseljenosti kao indikator urbanih područja, u kombinaciji s brojem stanovnika i/ili administrativnim statusom.</p>
<p>25 država koristi određene ekonomske pokazatelje kao važne, iako ne isključive, u definiranju grada. Uobičajeno se koristi udio zaposlenih u nepoljoprivrednim zanimanjima.</p>	<p>17 država koristi socio-ekonomsku strukturu stanovništva kao jedan od kriterija za diferenciranje gradskih i seoskih naselja (udio zaposlenih u sekundarnom i tercijarnom sektoru)</p>
<p>18 država uzimaju u obzir "urbanu infrastrukturu" u definiciji grada, na primjer popločane ulice, vodoopisni i odvodni sustav, električnu mrežu i sl.</p>	<p>5 država koristi „urbanu“ infrastrukturu (ulice, vodovodni i odvodni sustavi, električna rasvjeta) ili morfološka obilježja (udaljenost između objekata) kao kriterij izdvajanja grada.</p>
<p>25 država ne daje nikakvu definiciju urbanih područja; 6 država svoju ukupnu populaciju smatra urbanom.</p>	

Izvor: The Countryside Agency, 2001.; Warah, 2006.; autorova analiza

OSTALE SLUŽBENE DEFINICIJE - DIFERENCIRANJE URBANIH I RURALNIH PODRUČJA OECD-OVOM METODOLOGIJOM

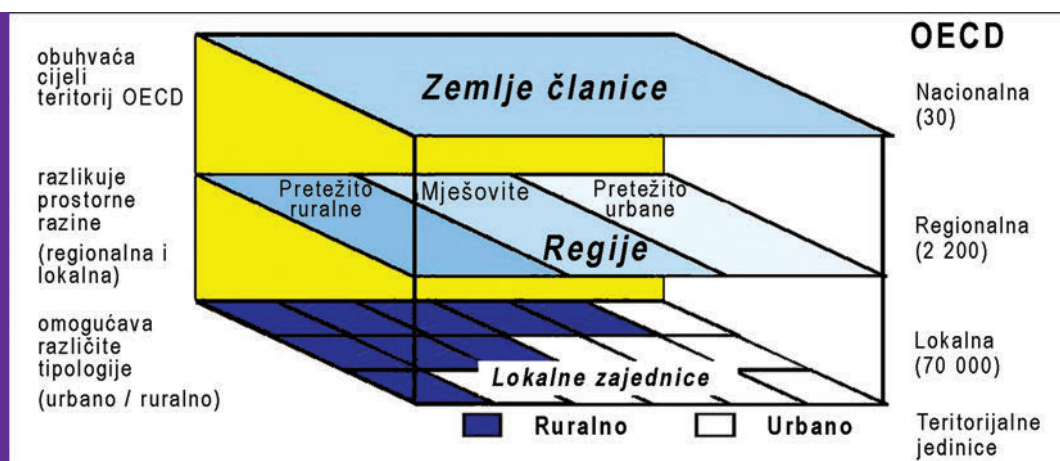
Uz UN-ove podatke o udjelima urbanog i ruralnog stanovništva u ukupnoj populaciji, prikupljanje kojih se temelji na dosljednoj primjeni nacionalnih popisnih definicija, relevantnim i vrlo često korištenim izvorom koji počiva na drugačijem pristupu smatra se Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD).¹² Stoga ćemo izložiti pregled metodologije koju je OECD razvio u prvoj polovici devedesetih godina 20. stoljeća, s posebnim naglaskom na prostorne razine prikupljanja podataka i logiku njihove interpretacije, razmotrit će se udjeli urbanog i ruralnog stanovništva u državama članicama OECD-a dobiveni tom metodologijom, te osvrnuti na pozitivne i negativne strane analiziranog metodološkog pristupa.

Od samog početka osnovu metodološkog pristupa izdvajanja ruralnih i urbanih područja čini prostorni okvir koji: a) obuhvaća sve

države članice OECD-a (trenutačno 30), b) razlikuje dvije subnacionalne prostorne razine analize, regije (trenutačno njih oko 2200) i lokalne zajednice (trenutačno oko 70.000) te c) primjenjuje praktične i intuitivne kriterije za izradu prostornih tipologija pogodnih za analiziranje trendova na subnacionalnim razinama i u međunarodnom kontekstu (sl. 1) (OECD, 2003).

Navedeni principi su u metodološkom smislu provedeni koristeći gustoću naseljenosti kao temeljni kriterij diferenciranja ruralnih i urbanih područja. Na razini nižih administrativnih jedinica¹³ ruralnima se smatraju one koje imaju gustoću stanovništva nižu od 150 st/km², a urbanima one koje imaju gustoću jednaku ili višu od toga. Na toj, nižoj upravnoj razini postoji dakle podjela isključivo na urbane i ruralne jedinice.

Na razini regija¹⁴ izdvajaju se tri različita tipa: pretežito urbane regije, mješovite regije i pretežito ruralne regije. **Pretežito urbane regije** su one u kojima je udio ruralnog stanovništva (onog koje živi u ruralnim

Sl. 1. Metodologija izdvajanja pretežito ruralnih, prijelaznih i pretežito urbanih regija prema OECD-u

Izvor: OECD 2003.

administrativnim jedinicama, tj. onima s gustoćom naseljenosti manjom od 150 st/km²) manji od 15 posto. **Mješovite regije** su one u kojima je udio ruralnog stanovništva između 15 i 50 posto. One su u većoj ili manjoj mjeri urbane odnosno ruralne.¹⁵ **Pretežito ruralne regije** su one s udjelom ruralnog stanovništva iznad 50 posto.

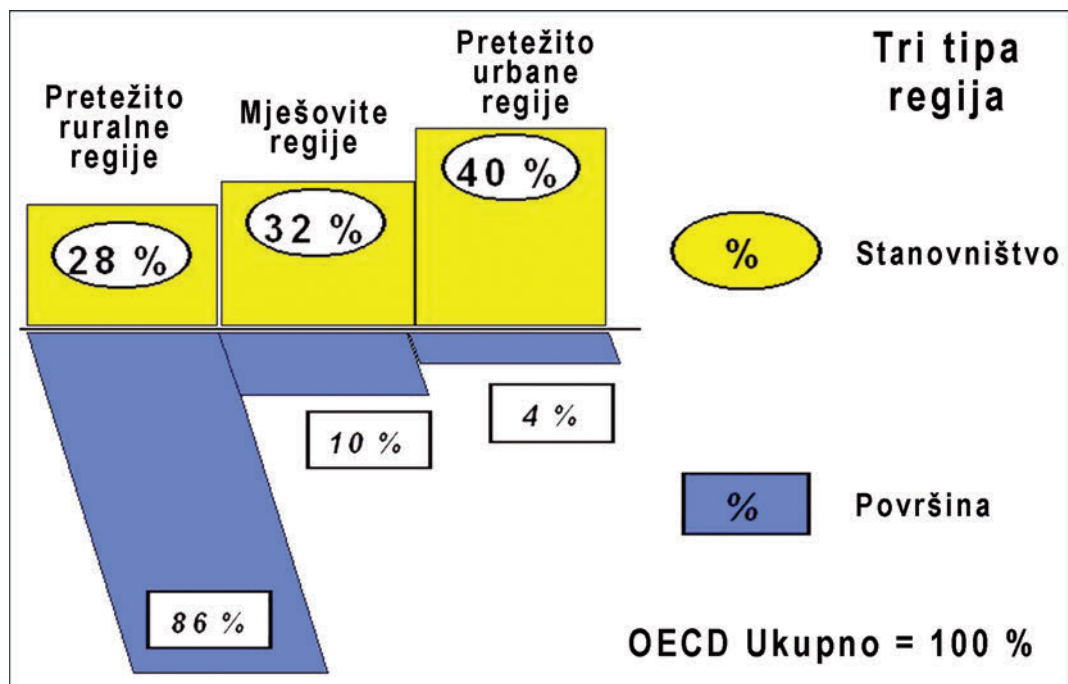
OECD naglašava da se većina analiza različitih prostornih indikatora obavlja na razini 2200 regija, jer iako je analiza na razini lokalnih zajednica (urbano/ruralno) moguća, „ruralna područja krucijalno ovise o odnosu s urbanim centrima, posebice s onima u vlastitoj regiji“ (OECD, 2003).

U svim državama OECD-a zajedno nešto više od četvrtine ukupnog stanovništva naseljava pretežito ruralne regije, koje obu-

hvaćaju 86 posto svih nacionalnih teritorija. U mješovitim, više ili manje urbanim/ruralnim regijama, na desetini teritorija živi otprilike trećina ukupne populacije. Najveći udio stanovnika, 40 posto, živi u pretežito urbanim regijama, na 4 posto teritorija (sl. 2).

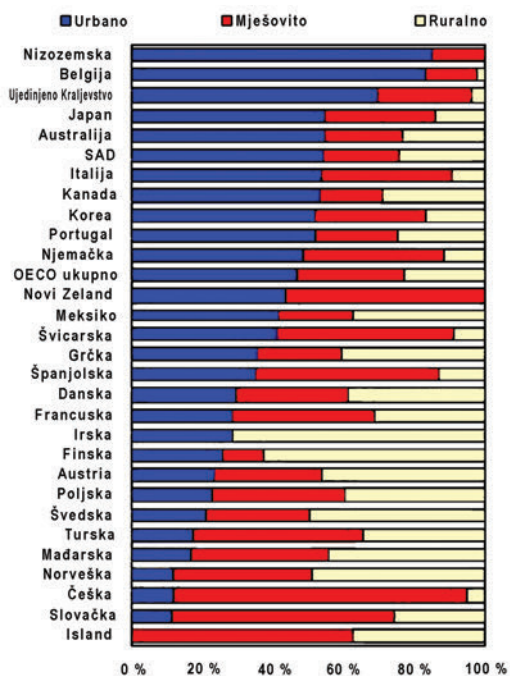
Analizirajmo ukratko udjele stanovništva u članicama OECD-a, da bismo razmotrili korištenje gustoće naseljenosti kao temeljnog kriterija za diferenciranje prostora.

Države OECD-a međusobno se znatno razlikuju po udjelima stanovništva koje živi u urbanim, mješovitim i ruralnim regijama (sl. 3). Island je država koja nema pretežito urbane regije, Novi Zeland nema pretežito ruralne regije (?). Možemo pretpostaviti da je u potonjem slučaju riječ o utjecaju administrativne podjele zemlje na podatke o gusto-

Sl. 2. Udjeli broja stanovnika i površine prema OECD-ovoj metodologiji diferenciranja pretežito ruralnih, prijelaznih i pretežito urbanih regija

Izvor: OECD 2003.

Sl. 1. Udio stanovništva u urbanim, mješovitim i ruralnim regijama država OECD-a 2004.

Izvor: OECD 2008.

ći stanovništva, što upućuje na ograničenja modela o kojima ćemo detaljnije govoriti u nastavku. Nizozemska sa 85 posto i Belgija sa 83 posto države su s najviše stanovnika u pretežito urbanim regijama. U većini nordijskih zemalja (i Irskoj) udjeli stanovništva smanjuju se od pretežito ruralnih (49-72 %), zatim mješovitih do pretežito urbanih regija. Suprotne trendove pokazuju na primjer Nizozemska, Belgija, Velika Britanija – u njima dominiraju pretežito urbane regije (70-85 %), zatim mješovite te potom, s udjelima do najviše 4 posto, ruralne regije. I neke druge države pokazuju pravilno smanjivanje udjela od urbanih do ruralnih regija, ali ne s tako izraženim razlikama između dva suprotna pola (Japan, Koreja, Italija, Njemačka).

Jasno se očituje očekivana pravilnost: države s rijetkom naseljenošću (Island, skandinavске zemlje) imaju znatno veći udio pretežito ruralnih i mješovitih regija od gusto naseljenih država (Belgije, Nizozemske i dr.), gdje dominiraju pretežito urbane regije. Prihvativši dakle korištenje te metodologije, prihvaćamo da gustoća naseljenosti predstavlja indikator dovoljan za prostornu diferencijaciju. To, iako na prvi pogled možda izgleda nemoguće, nakon svega dosad izrečenog, zapravo i nije tako neopravdano jer ruralna područja, bez obzira na niz različitih definicija, u svakom slučaju karakteriziraju manja naselja i veće neizgrađene površine (poljoprivredno zemljište, šume). Gustoća naseljenosti „izvlači“ u velikoj mjeri zajednička obilježja ruralnih prostora širom svijeta i u funkciji statističke komparacije, posebno na subnacionalnim razinama, ima puno logike. Istovremeno, moramo naglasiti da gustoća stanovništva prikriva brojne razlike socio-ekonomske, historijske te kulturne naravi između različitih područja, što ističu mnoga istraživanja provedena dijelom i da bi istražila pogodnost primjene OECD-ovih kriterija u pojedinim državama (Benaki et al, 2005; Gülümser, Baycan Levent and Nijkamp, 2007; Iliopoulou, Stratakis and Tsatsaris, 2006). Bitan problem je i prag gustoće naseljenosti u diferencijaciji ruralnih i urbanih područja. Zbog velikih razlika u prirodno-geografskim obilježjima prostora (klima primjerice) te u površini nacionalnih teritorija (SAD i Kanada s jedne i Nizozemska s druge strane) razlike u gustoći naseljenosti su toliko velike da jedinstvena vrijednost, dakle 150 stanovnika po četvornom kilometru nesumnjivo predstavlja problem. To ukazuje na potreban oprez pri korištenju OECD-ove metodologije.

Tab. 12. Udjeli ruralnog i urbanog stanovništva u ukupnoj populaciji država članica OECD-a, prema različitim izvorima

Država	Demografski godišnjak Ujedinjenih naroda za 2006. (prema nacionalnim popisnim definicijama)			OECD		
	Ukupno stanovništvo (u tisućama)	Ruralno stanovništvo	Urbano stanovništvo	Ruralno stanovništvo	Prijelazno stanovništvo	Urbano stanovništvo
Australija	20 310	12		23	22	55
Austrija	8 292	34		46	31	23
Belgija	10 398	3		2	14	83
Češka	10 192	26		5	84	11
Danska	5 417	14		39	32	29
Finska	5 246	38		62	12	26
Francuska	60 991	23		31	40	29
Grčka	11 100	40		40	24	36
Irska	4 143	40		72	0	28
Island	296	8		37	63	0
Italija	58 646	32		10	37	54
Japan	127 897	34		14	31	55
Kanada	32 271	20		29	17	53
Koreja	47 870	19		17	31	52
Mađarska	10 086	34		44	39	17
Meksiko	104 266	24		37	21	42
Nizozemska	16 328	20		0	15	85
Njemačka	82 652	27		12	40	49
Norveška	4 639	23		49	40	11
Novi Zeland	4 097	14		0	56	44
Poljska	38 196	39		40	38	23
Portugal	10 528	42		24	22	49
SAD	299 846	19		24	21	55
Slovačka	5 387	44		25	63	11
Španjolska	43 397	23		13	52	35
Švedska	9 038	16		49	30	21
Švicarska	7 424	27		9	50	41
Turska	72 970	33		35	48	17
V. Britanija	60 245	10		4	27	70

Izvor: UN, 2008.; OECD, 2008.

Zaključimo pregled OECD-ove metodologije. Njene pozitivne strane su svakako:

1. mogućnost statistički opravdanije međunarodne usporedbe podataka u odnosu na usporedbu temeljenu na nacionalnim definicijama (temelji se na jednoj zajedničkoj ključnoj varijabli – gustoći stanovništva lokalne zajednice, podatku koji je dostupan u zemljama članicama te donekle usporedivom prostornom okviru na dvije subnacionalne razine);

2. osjetljivost na različite kategorije prostora (urbane, ruralne i mješovite regije).

Ograničavajući elementi u njenom korištenju su:

1. jednodimenzionalan pristup – gustoća stanovništva kao jedina varijabla;

2. jedinstven diskriminatorni prag gustoće naseljenosti;

3. pitanje veličine regija u nekim državama, što utječe na udjele pojedinih tipova;

4. neosjetljivost na diferencijaciju urbanih i ruralnih područja na prostornim razinama

nižima od lokalnih zajednica, zbog čega njena implementacija u smislu izrade programa ruralnog razvoja postaje upitna.

Usporedimo za kraj konkretne rezultate, odnosno udjele ruralnog i urbanog stanovništva prema Demografskom godišnjaku UN-a, koji koristi nacionalne popisne definicije, s udjelima stanovništva koje živi u pretežito ruralnim, mješovitim i pretežito urbanim regijama izdvojenima temeljem OECD-ove metodologije. Skup država čine članice OECD-a (tab. 12).

Jasno je da već zbog činjenice što prema nacionalnim popisnim definicijama postoje dvije, a prema OECD-u tri kategorije prostora, metodološki opravdana usporedba nije moguća. Stoga nećemo interpretirati te podatke, nego ukazati kako je potrebno uvijek s velikom dozom kritičnosti i opreza pristupiti baratanju podacima o udjelima ruralnog i urbanog stanovništva, odnosno biti svjestan primijenjenih kriterija njihove diferencijacije.

ZAKLJUČAK

Službene definicije, u kakve ubrajamo popisne definicije nacionalnih država te one međunarodnih organizacija (poput u članku prikazane OECD-ove metodologije), jedan su od mogućih pristupa istraživanju i propitivanju kompleksnih i međusobno isprepletenih veza i odnosa urbanog i ruralnog. Posebno su bliske geografima koji započinju pitanjem lokacije predmeta istraživanja, njegovim *oprostorenjem*. Pitanje prostora i mjesta podrazumijeva i pitanje granica, odnosno razmatranje obilježja po kojemu se one određuju. Granice pak često podrazumijevaju fiksiranost i perzistentnost – neke od ovdje analiziranih definicija nisu se mijenjale više desetljeća! No danas, u vremenu snažnih interakcija i tokova, nakon više od stoljeća intenzivnih urbanocentričnih promjena koje su umnogome preobrazile samu bit urbano-ruralne dijalektike, često osjećamo otpor koristeći jednostavni dualni model razumijevanja prostora i društva. Korak dalje čini model kontinuuma, temeljen na urbanizaciji, koji pokušava objasniti različite pozicije i obilježja naselja od krajnje ruralnih do krajnje urbanih. No, umjesto takvog jednodimenzionalnog kontinuuma, možda je plodnije razmišljati o višedimenzionalnom modelu ruralno-urbanog kontinuuma, u kojem određeno naselje, zajednica može istovremeno biti u jednoj dimenziji bliže, a u drugoj dimenziji dalje od krajnjih točaka, ako uopće prihvatimo da takve točke zapravo postoje. I još korak dalje: različite socijalne skupine, pa i pojedinci, u jednom te istom naselju, mogu imati drugačije

predodžbe o prostoru u kojem žive. Drugim riječima, službene definicije i na njima temeljene analize ruralnih i urbanih područja i stanovništva uvijek treba promatrati kao socijalno konstruiranu vizuru unošenja reda u složenu i stalno promjenjivu prostornu stvarnost. Ipak, bez obzira na ograničenja i relativnost, one su se pokazale korisnim i potrebnim. Na nama je da shvaćanjem logike njihove konstrukcije i poznavanjem geografskih i ostalih specifičnosti pojedinih područja iskoristimo vješto ono što nude, istovremeno izbjegavajući greške i nerazumijevanje koje mogu izazvati.

BILJEŠKE

1. O akademskim diskursima ruralnosti v. Lukić, 2010.
2. Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi (Narodne novine br. 33/01).
3. U Velikoj Britaniji se klasifikacija područja na urbana i ruralna koristi barem od zadnje četvrtine 19. stoljeća (The Countryside Agency, 2001).
4. O ovoj problematici detaljnije je pisao Zupanc, 2008.
5. U pregledu suvremenih nacionalnih definicija urbanih područja za potrebe popisne statistike utvrđeno je da 25 država ne daje nikakvu definiciju urbanih područja (podaci u toj analizi dobiveni prema: United Nations (1998) Principles and Recommendations for Population and Housing Censuses i United Nations (2003) World Urbanization Prospects: The 2003 Revision.) (Warah, 2006). Usprkos tome, u publikacijama koje donose podatke o apsolutnom broju i udjelu urbanog/ruralnog stanovništva UN se služi procjenama za države koje same nemaju kriterije za diferenciranje urbanog i ruralnog da bi se osigurala mogućnost kakve-takve usporedbe podataka (UN, 2008).
6. Shvaćanje ruralnog kao reziduuma urbanog je i izrijeckom rečeno u definiciji ruralnog stanovništva koju koristi FAO: „Ruralno stanovništvo se odnosi na ono koje ima stalno prebivalište u ruralnim područjima. Obično se urbana područja i urbano stanovništvo izdvajaju određenim kriterijima, a preostalo se smatra ruralnim.“ (FAO, 2006).
7. Taj je princip poštovan i pri prijevodu s engleskog na hrvatski, a budući da je to pitanje vrlo osjetljivo, navodimo izraze korištene u prijevodu: departments - departman, district - distrikt, locality - lokalitet, commune - komuna, governorates - governati, places - mjesta, canton - kanton, municipal - općinski, cluster - klaster, provinces - provincije, suburb - prigradsko naselje, township - gradski okrug (u smislu administrativne jedinice nižeg reda).
8. Broj stanova umjesto broja stanovnika koriste samo Ekvatorijalna Gvineja i Peru, dvije od 93 analizirane države, a budući da taj podatak posredno govori o broju stanovnika, uključen je u analizu zajedno s njim.
9. Nije poznato koliko je država analizirano u tom istraživanju, iako se iz konteksta izvornog teksta stječe dojam da su analizirane sve članice UN-a.
10. Nepoklapanje administrativnih granica s međama ruralnih područja (i implikacija te činjenice na regionalni razvoj Irske) bila je jedna od osnovnih hipoteza istraživanja provedenog u sklopu izrade Nacionalne strategije prostornog razvoja Irske (Centre for Local and Regional Studies - NUI Maynooth and Brady Shipman Martin, 2000).
11. Nije metodološki opravdano slijepo uspoređivati rezultate tih četiriju analiza jer ne obuhvaćaju isti uzorak država, niti su poznati svi principi klasifikacije pojedine države u određenu skupinu kriterija. To se pogotovo odnosi na kriterij „administrativnog statusa“. Ipak, nalazi su vrlo indikativni i upućuju upravo na ono što se nastoji istražiti: *učestalost korištenja* pojedinog indikatora urbanog odnosno ruralnog.
12. OECD-ova metodologija čini polaznu točku, referentni okvir ili barem priliku za kritiku u nizu znanstvenih radova, strategija regionalnog i ruralnog razvoja, tipologija ruralnih područja, komparativnih analiza i sl. Detaljnije vidi u Lukić, A. (2009).
13. U većini država EU-a ta se razina podudara s LAU 2 (nekadašnja NUTS 5) razinom NUTS klasifikacije (u Hrvatskoj, prema trenutanoj važećem ustroju, to se odnosi na upravne gradove i općine).
14. U većini država EU-a ta se razina podudara s NUTS 3 razinom (u Hrvatskoj, prema trenutanoj važećem ustroju to se odnosi na županije i Grad Zagreb).
15. U prijašnjim analizama temeljenima na OECD-ovoj metodologiji za „mješovite regije“ (*intermediate regions*) korišten je i naziv „značajno ruralne regije“ (*significantly rural regions*), npr. u (Gülümser et al, 2007).

LITERATURA

BENAKI, V., RONTOS, K., APOSTOLOPOULOS, C., KAZAZIS, E. I CHRISTOS, M., 2005: *Rural Areas in Greece: Definition, Typology and Data Needs for the Monitoring and Evaluation of Rural Development*, National Statistical Service of Greece, Grčka.

CENTRE FOR LOCAL AND REGIONAL STUDIES - NUI MAYNOOTH I BRADY SHIPMAN MARTIN, 2000: *Irish Rural Structure and Gaeltacht Areas (National Spatial Strategy)*, Centre for Local and Regional Studies - NUI Maynooth i Brady Shipman Martin, Irska.

GÜLÜMSER, A., BAYCAN LEVENT, T. I NIJKAMP, P., 2007: Mapping Rurality: Analysis of Rural Structure in Turkey, u: *Joint Congress of the European Regional Science Association (47th Congress) and ASRDLF (Association de Science Régionale de Langue Française, 44th Congress), Local governance and Sustainable Development*, Pariz.

LILOPOULOU, P., STRATAKIS, P. I TSATSARIS, A., 2006: Transformation of rural patterns in Greece in a European Regional Development Perspective (The Case of Crete), u: *46th Congress of the European Regional Science Association "Enlargement, Southern Europe and the Mediterranean"*, Volos.

LUKIĆ, A., 2009: *Tipologija ruralnih područja Hrvatske – geografski aspekt*, Doktorska disertacija, Geografski odsjek PMF-a, Zagreb.

LUKIĆ, A., 2010: O teorijskim pristupima ruralnom prostoru, *Hrvatski geografski glasnik* 72 (2), 49-75.

SALAJ, M. (ur.), 1999: *Program prostornog uređenja Republike Hrvatske*, Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja, Zavod za prostorno planiranje, Zagreb.

THE COUNTRYSIDE AGENCY, 2001: *Rural and Urban Area Classification 2004, A review of Urban and Rural Definitions, Project Report*, The Countryside Agency, Department for Environment, Food and Rural Affairs, Office of the Deputy Minister, Office for National Statistics, Welsh Assembly Government, http://www.statistics.gov.uk/geography/downloads/Project%20Report_22%20AugONS.pdf (11.1.2009.)

WARAH, R. (ur.), 2006: *The state of the world's cities report 2006./2007.*, UN-HABITAT, Earthscan.

WOODS, M., 2005: *Rural Geography: Processes, Responses and Experiences in Rural Restructuring*, Sage Publications Ltd., London.

ZUPANC, I., 2008: Gradska naselja Hrvatske u popisima stanovništva 1961.-2001., *Geografski horizont*, 54 (2), 43-52.

IZVORI

FAO, 2006: Compendium of food and agriculture indicators, http://www.fao.org/es/ess/compendium_2006/concepts.asp (12.12.2008.)

OECD, 2008: OECD Factbook 2008.

OECD, 2003: Territorial indicators of socio economic patterns and dynamics DT/TDPC(2002)23, <http://oecd.org/dataoecd/42/16/15181756.doc> (12.11.2008.)

UN, 2008: Demographic Yearbook 2006. (<http://unstats.un.org/unsd/demographic/products/dyb/dyb2006.htm>) (10.12.2008.)

dr. sc. **ALEKSANDAR LUKIĆ**, docent

Geografski odsjek, Prirodoslovno matematički fakultet

Marulićev trg 19, 10000 Zagreb, Hrvatska, e-mail: alukic@geog.pmf.hr